

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ЕТНОЛОГИЯ“**

Анелия Филипова Андреева

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд на тема:

**ЕТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИ МОДЕЛ НА РЕФЛЕКСИВНА КАРТИНА ЗА
КВАЛИФИКАЦИЯ НА УЧИТЕЛЯ**

За присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Научно направление : шифър 3.1 „Социология, Антропология и науки за Културата“

**Научен ръководител:
Проф. д-р Ирина Колева**

София

2017г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от разширен съвет на катедра „Етнология” при Историческия факултет на Софийски Университет „Св. Климент Охридски”, проведено на 04.07.2017 г.

Дисертацията е структурирана в увод, изложение в четири глави, изводи, заключение, литература, библиография и приложение с общ обем 267 страници, от които 48 стр. приложения. Библиографията включва 415 единици, от които 149 източници на кирилица, 172 на латиница и 94 електронни траектории. Приложението включва списъци на участници, структурирани въпросници – 2 бр. и Сравнителна Таблица с посочени теми за квалификация. В дисертационния труд са включени общо 5 таблици, 26 диаграми и 6 фигури.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 05.09. 2017 година от.18.часа в Зала 1, СУ “Св. Кл. Охридски“на заседание на научно жури в състав:

Председател на научното жури : доц. днк Веселин Тепавичаров

Членове:

1. проф. дин Лучиян Милков
2. проф. д-р Румяна Борисова
3. проф. д-р Ирина Колева
4. доц. д-р Красимира Кръстанова

СЪДЪРЖАНИЕ

1. МОТИВАЦИЯ

- Актуалност и значимост на дисертационното изследване.....4
- Цели и задачи на дисертационния труд.....5
- Предмет и обект на етнопсихологическото изследване.....7

2. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....7

3. ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ МОДУЛ: ЕТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИ МОДЕЛ НА РЕФЛЕКСИВНА КАРТИНА ЗА КВАЛИФИКАЦИЯ НА УЧИТЕЛЯ15

4. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО.....26

5. ИЗВОДИ.....35

6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....38

7. ПРИНОСИ.....39

8.. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ по темата на дисертацията40

9.. РЕЗЮМЕ НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК.....41

1. МОТИВАЦИЯ

Актуалност и значимост на дисертационното изследване

Мотивацията на дисертационното изследване съдържа актуалността и значимостта на темата за етническата и националната идентичност, етническото самосъзнание, интеркултурния диалог, мултикултурализма, които за съвременното общество придобиха особено остър характер през последните години, най-вече със засилването на процесите на имиграция на големи групи хора. Актуалността на темата се обуславя от няколко групи обстоятелства. Етносът е силно действащ фактор, особено при ромите, което донякъде се дължи и на обстоятелството, че техният относителният дял сред населението на нашата страна е най-висок в сравнение с останалите страни от ЕС

На практика почти няма страна, особено в пространството на Европейския съюз, която да е запазила своя монокултурен характер. Според окончателните данни на НСИ от преброяването на населението през 2011 г. и на принципа на самоопределянето по признака етническа принадлежност, броят на етническите българи е 5 664 624, броят на етническите турци е 588 318, броят на ромите е 325 343, броят на самоопределилите се от друг етнос е 49 304, а на тези, които не се самоопределят по етнически признак, е 53 391. При преброяването на населението през 2011 г. като роми се самоопределят 4,9 % от българските граждани. Проучване на институт „Отворено общество” определя техния брой на 426 000 д. Сред тях определено доминират младите хора - според данни от преброяването през 2011 г. на възраст до 9 г. са 20,8 % от ромите, а от 10 до 19 г. – 18,3 %. Това показва, че почти 40 % от тях са в училищна възраст. Данните за образованието на ромите са сходни. Н. Тилкиджиев посочва следните данни:

- с висше образование 0,29 %;
- със средно образование 5,82 %;
- с основно образование 30,0 %;
- с начално и незавършено начално образование 40,37 %;
- никога не са посещавали училище 8,04 %.

Според други данни учениците от ромски произход посещават училище както следва:

момчета

- въобще не са записани 10,7 %
- посещаване до 4 клас 30,7 %
- посещаване до 8 клас 42,9 %
- посещаване до 12 клас 15,7 %
- записани в университет 0,5 %

момичета

- въобще не са записани 20,1 %
- посещаване до 4 клас 38,7 %
- посещаване до 8 клас 37,1 %
- посещаване до 12 клас 4,1 %
- записани в университет -

С оглед на актуалната ситуация обучението в мултикултурна среда изисква *наличието на подготвени преподаватели*, които да имат знанието, квалификацията и уменията да въвлекат и ангажират децата от различни етноси равнозначно в образователния процес, без това да се отразява върху усвояването на знания на индивидуално ниво или да затруднява образователния процес като цяло. Училищната практика ни дава много примери за това, че учителите не са подготвени за работа в условията на мултикултурната класна стая. Училищната практика ни дава много примери за това, че учителите не са подготвени за работа в условията на мултикултурната класна стая;

- липсата на специфична подготовка на учителите както в областта на методиката за работа с деца с различен етнокултурен произход, така също и в областта на етнопсихологията, етнопедагогиката и психологическата антропология;

- учителите не могат да се справят с дидактическите затруднения на учениците при овладяване на учебното съдържание, предпоставени от недоброто владение на български език (при турци и роми), липсата на психическа и социална готовност за училище на деца, които не са преминали задължителното предучилищно образование;

- липсват официални политики, стимулиращи образователни иновации в организацията и управлението на мултикултурната класна стая;

- квалификационната дейност е епизодична и е плод на проектни дейности, а не на осъзната национална и училищна образователна политика.

Проблемът, на който дисертационното изследване търси решение е невъзможността на системата за продължаваща квалификация да подготви адекватно педагогическите кадри за изпълнение на тяхната основна функция, поради несъответствието на елементите и процесите в системата за квалификация на учителя с културологичните и етнопсихологопедагогическите аспекти на образователните взаимодействия, ориентирани към етапа на постмодернистичното общество.

В този контекст настоящото дисертационно изследване предлага концептуална рамка и експериментален етнопсихологически емпирико-теоретичен модел за квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда.

В неговата основа са залегнали рефлексивният подход, базиран на етнопсихологически основания в системата на образователното взаимодействие, очертани чрез функционален анализ на образователни практики в сферата на интеркултурното образование у нас и концепцията за система за тематична поддържаща квалификация на учителя при образователно взаимодействие в интеркултурна среда, структурирана на базата на европейските образователни приоритети, сред които са европейски и национални

пожелателни и директивни документи в сферата на интеркултурното образование и уменията за межкултурен диалог.

- **Цели и задачи на дисертационния труд**

Цел на дисертационния труд е да се разработи и апробира експериментален етнопсихологически емпирико-теоретичен модел за квалификация на учителя в съвременната интеркултурна образователна среда. В основата на експерименталния модел е залегнала концептуалната рамка на системния характер на поддържаща квалификация на учителя при образователно взаимодействие в интеркултурна среда.

Дисертационният труд изпълнява следните конкретни цели:

1. Да се изготви SWOT на европейски и национални пожелателни и директивни документи в сферата на интеркултурното образование
2. Да се направи функционален анализ на образователни практики в сферата на интеркултурното образование, основаващи се на апробация на етнопсихологически подходи.
3. Да се приложи диагностичен инструментариум за установяване на рефлексивното равнище на системата за квалификация в интеркултурна образователна среда.
4. Да се апробира етнопсихологическа рефлексивна технология на въздействие върху управленското ниво на системата за квалификация с прилагане на системен подход за обучение на учители за работа в интеркултурна среда.
5. Да се изясни същността и структурата на етнопсихологическия модел

За постигане на целта съм си поставила поредица от **изследователски задачи:**

1. Теоретичен преглед на етнопсихологическите основания за приложение на рефлексивния подход в системата на образователното взаимодействие.
2. Анализ на реалното състояние на нормативните документи за квалификация на учители в европейското и национално образователно пространство, чрез SWOT на европейски и национални пожелателни и директивни документи в сферата на интеркултурното образование.
3. Функционален анализ на успешни образователни практики в сферата на интеркултурното образование, основаващи се на апробация на етнопсихологически подходи в практиката в ЕС и у нас.
4. Установяване на рефлексивното равнище на знания на учителя в интеркултурна образователна среда чрез диагностичен инструментариум (по рефлексивния подход на И. Колева) : анкети, обратни връзки, интервюта.
5. Апробиране на рефлексивна технология за образователно взаимодействие.

6. Обобщаване (синтез) на резултатите и създаване на модел.

- Предмет и обект на етнопсихологическото изследване.

Обект на дисертационното изследване е **ситуационният анализ на рефлексивна картина спрямо системата за квалификация на учителя** в периода след приемането на България в ЕС -2007-2016 (*понятието учител е събирателно*).

Изследването представлява опит да се анализират някои от основните характеристики на системата за продължаваща квалификация на учителите, които работят в интеркултурна образователна среда, през призмата на етнопсихологическата рефлексия.

Предмет на дисертационното изследване са рефлексивните основания за разработване на етнопсихологически теоретико-емпиричен модел за продължаваща квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда.

Основен маркер на модела е неговият многокомпонентен и системен характер, който се проявява през етапите на интелектуалната рефлексия.

В дисертационното изследване съм допуснала следните хипотези:

Хипотеза 1: Квалификацията на учителите има характер на отворена, хетерогенна и динамична система, при която въздействието върху един елемент води до промяна в другите елементи, в отношенията и във взаимовръзките между тях.

Хипотеза 2: Ако за емпиричното изучаване на квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда за установяване на рефлексивното равнище на знания на учителя се приложи диагностичен инструментариум - система от относително самостоятелни, но органично свързани критерии, конструктът квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда ще бъде изследван в цялата му хетерогенност и динамика, а чрез полученото емпирично знание ще могат да се установят същностните му характеристики.

Хипотеза 3: Прилагането на експериментален емпирико-теоретичен етнопсихологически модел променя рефлексивната картина на системата за квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда, като отвежда знанията в практическата дейност, съответно инструментирани и технологизирани.

2. Обща характеристика на дисертацията

При своята работа съм се съобразявала и с известни ограничения, които обхващат:

1. Времевия диапазон на изследвания проблем - разгледала съм системата за квалификация - обектите, процесите и документите за периода след приемането на България в ЕС (2007-2016);

2. Етапа и вида на квалификация - изследвана е само продължаващата квалификация на учителите след придобиване на базовата учителска правоспособност.

Методология: В работата съм приложила интердисциплинарния подход с оглед на спецификата и разнообразието на обществените отношения, предмет на изследването.

Тъй като квалификацията на учителя в интеркултурна образователна среда е сложна подсистема от хетерогенни, взаимно свързани и динамично изменящи се компоненти, за адекватното ѝ емпирично изучаване е целесъобразно да се разработи комплексна методология, в основата на която да се постави рефлексивният подход.

В сърцевината на дисертационния труд стои процесът на моделиране. Моделирането е метод за стимулиране на рефлексивното мислене, състоящ се от създаване и изследване в опростен вид на реален обект, процес или явление. В работата е приложен и методът на документален анализ на релевантни за темата нормативни документи. Методът на сравнителния анализ включва дейности за търсене, анализ и сравнение на най-добрите практики в рамките на системата на средното образование в България за периода 2007 - 2016 (след приемането в ЕС). При метода вторично изследване съм използвала резултатите и изводите от направеното изследване в рамките на съвместен проект "Партньорство за непрекъснатото развитие на учители", програма Леонардо да Винчи 2011 - 2013, и Проект BG051PO001-3.1.03-0001 „Квалификация на педагогическите специалисти” с цел да се използват резултатите, получени в процеса на съпоставяне, за да се оползотворят извлечените поуки.

В първа глава на настоящето изследване се разглеждат теоретичните постановки във връзка с рефлексията и образователна интеграция. Обстойният теоретичен обзор - анализ за философската, психологическата и педагогическата литература ясно показва, че разбиранията за рефлексията са твърде разнообразни. Рефлексивният подход представлява направление в културно-историческата теория на Л. С. Виготски. Той обосновава четирите аспекта на рефлексията за развитието на личността: кооперативен, личностен, комуникативен и интелектуален. В настоящата работа съгласно (Г. Ангушев, М. Янакиев, В. Василев, И. Колева, Н. Александрова, Р. Стаматов) приемаме следното определение: "Рефлексия – Процес, набор от осъзнати и контролирани умствени действия на осъзнаване, саморегулация и самооценка от личността на знания и поведенчески модели. Тя се разгръща в четири аспекта: личностен, кооперативен (съвместна дейност), интелектуален (процес на осъзнаване на знания) и комуникативен план. Авторът на настоящия труд принадлежи към рефлексивната школа на СУ, създадена от Ангушев, Колева, Матанова, Шошева, Легурска, Богданов, съгласно която "рефлексията е и мислено проследяване и контрол върху реализацията на знанията и качествата на субекта в практическата му дейност (рефлексивен

контрол върху предметяването и технологизирането на собствените знания и качества)“.

Съществуват множество научни разработки в план: педагогическа психология, социална психология, психосемантика, етнопсихолингвистика, етнопсихологопедагогика и етнопсихопедагогика (Ангушев, Г., 1987; Янакиев, М., 1991; Василев, В., 2007; Колева, И., 2007; Александрова, Н., 1989; Стаматов, Р., 2004 и др.), които доказват възможността за приложение на процесите на саморегулация, самооценка и осъзнаване в процеса на междуетническа рефлексия. Спонтанното и стихийно изграждане на рефлексивни умения е твърде голяма рядкост. В парадигмалните основи на рефлексията може да се постави следният съдържателен фундамент – развитието на личността като активен, самостоятелен субект, с неповторима индивидуалност и автономност с интелектуални и личностни качества и познавателни възможности. Рефлексията е „гръбнак”, върху който може да се организира и реализира обучение в личностно ориентиран план. Това взаимодействие се случва в образователната среда. Тази част от социокултурното пространство, която е зона на взаимодействие на образователните системи, техните елементи, образователния материал и субектите на образователните процеси, наричаме образователна среда. Образователната среда е сложна, има няколко нива - от национално и регионално до среда на конкретното учебно заведение и клас. Тя се създава и от индивида - всеки се развива съобразно своите индивидуални особености и създават свое собствено пространство, свои ценности и познавателни приоритети. Съвременната образователна среда се характеризира с взаимодействието на иновационни и традиционни модели; сложни системи от образователни стандарти; сложно интегриран курикулум; високотехнологични образователни средства; ново качество на взаимоотношенията, диалогично общуване между образователните субекти; взаимодействие на множество локални образователни среди, взаимно използване на конкретни особености на иновационните технологии и техники.

Социално-рефлексивните антропологични теории за интеркултурен диалог и образование повдигат въпроса: Възможно ли е субективно значимата социална реалност да се изследва без връзката ѝ със социалния ред?

Според данните от преброяването през 2011 г. разпределението на етносите според типа на населеното място е както следва:

етноси	българи	турци	роми
град	71,5 %	37,6 %	55,4 %
село	27,5 %	62,4 %	44,6 %

Тези данни показват, че сред учениците в селските училища преобладават тези от етническите малцинства, което допълнително допринася за постиганите по-лоши резултати. В доклада на Световната банка по този повод се посочва, че учениците, които живеят на село и общуват в семействата си на български език, са 19,8 %, а тези от езиковите малцинства са 44,9 % . Децата и учениците от уязвимите малцинствени групи се нуждаят от допълнителна образователна подкрепа за изравняване на стартовите им позиции с тези на всички останали деца. Обучението, подготовката и възпитанието на децата и младите хора да се осъществяват в рамките на единна културно-образователна среда, която създава гаранции за защита и развитие на отделните култури и традиции в рамките на обща образователна политика. Детската градина и училището прилагат принципите на приобщаващото образование, като отчитат индивидуалните различия в образователните потребности на всяко дете и ученик и се адаптират към тях, за да приобщят всички деца и ученици в обучението, културата и общността си. Приоритет на образованието в мултиетническа среда е преодоляване на етническите предразсъдъци и неприязън между локални етнически групи и общности, които са в основата на проявите на дискриминация и нетолерантност и изграждане на доверие между етническите общности. В научната литература е прието да се говори съответно за методологии на мултикултурно и на интеркултурно образование. Принципите на интеркултурното образование, включени в препоръките („guidelines”) на ЮНЕСКО за провеждане на този вид образователна дейност (вж. UNESCO 2006), дават както насоките, така и предупреждение за възможните негативни последствия, ако това не се осъществява достатъчно компетентно.

1. Интеркултурното образование зачита културната идентичност на учащия се чрез предоставяне на съобразено с културните специфики и чувствително спрямо тях образование от високо качество за всички.

2. Интеркултурното образование предоставя на всеки учащ се културно знание, нагласи и умения, необходими за постигане на активно и пълно участие в обществото.

3. Интеркултурното образование предоставя на всички учащи се културно знание, нагласи и умения, които им дават възможност да допринасят за взаимното зачитане, разбиране и солидарност между индивидите, етническите, социалните, културните и религиозните групи, както и между нациите.

Имайки предвид ситуацията в България, считам, че рефлексивният подход е подходящ за изграждането на подчертано толерантни поведенчески модели, ориентирани към общочовешките ценности в един глобален свят.

Във втора глава се разглежда рефлексивната картина на квалификацията на учителя в интеркултурна образователна среда (2007 - 2016 г.). Кратък преглед на съществуващите европейски практики за интеркултурно образование (ИО) демонстрира разнообразните модели, които се прилагат в страните от ЕС. Наред с изучаването на други култури, целите на ИО включват насърчаването на толерантността, разбирането и уважаването на културното, езиковото и етническото многообразие, критичен анализ на етно- и евроцентризма, борба с предразсъдъците и расизма, и утвърждаване на езиковата, културната и етническата идентичност. Двуетичието и многоезичието се разглеждат като положителни явления и за тази цел в учебните програми е включено изучаването на майчиния език за по-големите малцинствени групи деца. ИО се комбинира и с други принципи на обучение. Образование. Според проучване за ИО практическото прилагане на принципите му зависят преди всичко от ангажираността и интереса на отделните преподаватели

Изследваните от мен типове и видове квалификационни модели за образование в интеркултурна образователна среда показват, че много държави членки на Европейския съюз преразглеждат начините, по които учителите се подготвят за важните задачи, които изпълняват от името на европейското общество. Функционалният анализ на системата за повишаване на квалификацията на учителите в европейски контекст определя различни подходи спрямо маркерите на националната образователна политика. Задачите на педагогическите институти обхващат:

- Организиране на квалификационни курсове за актуализиране и осъвременяване на знанията и уменията на учителите.
- Организиране на курсове за усъвършенстване на учителите с учебна програма и изпити, съставени от самите институти с цел усвояване на допълнителни квалификации.
- Организиране на курсове за обучение на учителите в учебно време.
- Организиране на курсове за обучение на учителите по общообразователните предмети.

- Провеждане на изследователска дейност в областта на педагогическите науки.

За да могат да изпълняват все по-нарастващите изисквания на обществото към образованието и да поддържат качеството на своите професионални умения, **учителите трябва редовно да повишават своята квалификация, да задълбочават и разширяват своите компетенции и професионализъм.** През последното десетилетие в рамките на ЕС се утвърди едно предпочитание към модела на интеркултурното образование като стратегия за образователна дейност в мултикултурна среда. **Анализът на националните образователни практики показва, че** държавната политика изисква учениците да бъдат възпитавани в духа на универсални ценности и на гражданска лоялност към обществото като цяло. За да се активизира механизма на ясно формулиране и изпълнение на ключовите за националните образователни политики цели, е необходимо да се следват определени маркери в европейски и национален контекст.

- неучастие в образование и обучение на значителни групи млади хора, нарастващата безработица и бедност, водеща до социално изключване на уязвимите общности и групи;
- засилени миграционни процеси и бежански натиск, влошени демографски показатели;
- разнообразие от етнически общности и групи и подгрупови деления;
- недостатъчен административен капацитет и квалификация по отношение на разработване и прилагане на стратегически документи
- недостатъчна компетентност за прилагане на интеркултурните измерения на образованието като ключов елемент от качеството на образованието;
- необходимост от повече ефективност и ефикасност при реализирането на стратегически документи, насочени към сектор „Образование и наука“ с фокус върху средното образование.

Интегрирането на деца, които не са от културната общност на мнозинството в училището се означават като културна интеграция или интеркултурно образование. Съществуват ясни действия, насочени към осигуряване на образователни системи, които да са приобщаващи, уважаващи многообразието и подпомагащи образователна среда, в която всички ученици биват насърчавани и получават помощ, за да развият изцяло своя потенциал. **У нас този модел намира конкретизация в лицето на различни форми на образователна интеграция,** изразяваща се в педагогически дейности, които целят осигуряване на достъп на всички деца и ученици до качествено образование, както и приобщаването им към единни граждански ценности, като заедно с това обаче се гарантират условия за пълноценната

реализация и развитие на техните културни идентичности. Сравнението на различните модели на десегрегация, както и примерът с въвеждането на помощници на учителя показва как различните добри практики могат допълнително да се подобрят чрез съчетаване и допълване на една с друга, без да се смята, че една практика е алтернатива на другата.

В обобщен вид, чрез интегриране резултатите от прилагането на всички други методи във втора глава съм приложила **метода SWOT** анализ, за да синтезирам силните и слаби страни, възможностите и заплахите в Европейските и националните директивни и пожелателни документи в сферата на интеркултурното образование (в периода 2007 - 2016). Някош от откритите възможности са:

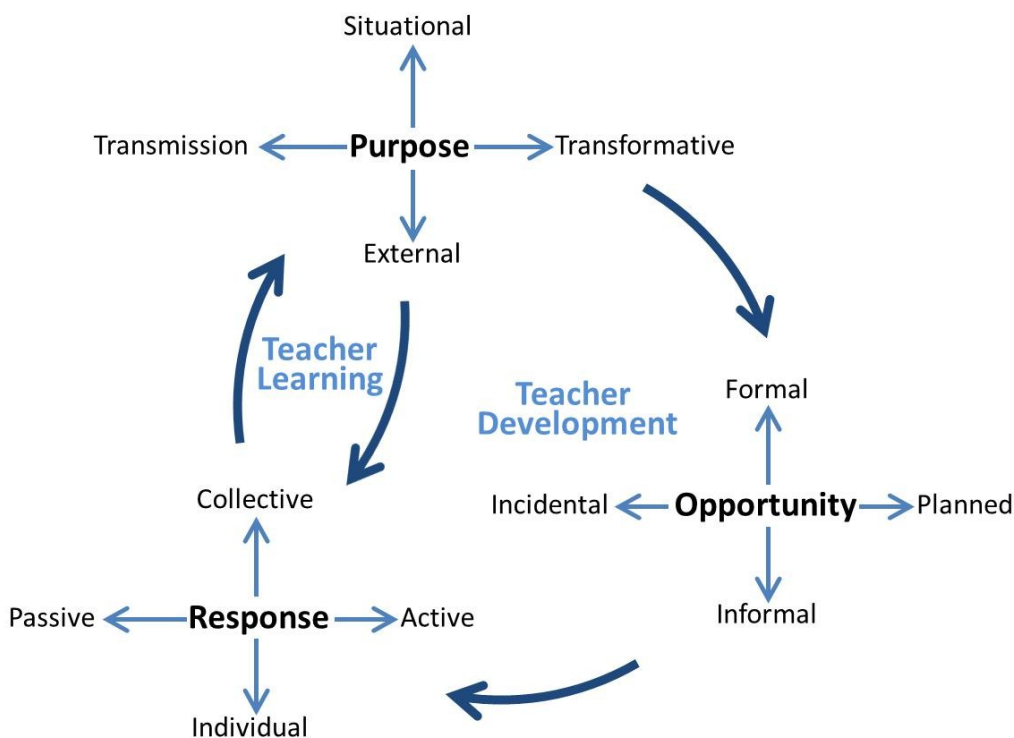
- Насочване и съсредоточаване на финансиране на програми за повишаване на образованието и квалификацията на педагогическите специалисти. Техните компетентности, свързани с успешното реализиране на мерки и политики за намаляване дела на прекъсване и напускане на училище, са неизменно свързани с качеството на тяхната подготовка и с ефективността на нейното прилагане.
- Утвърждаване на интеркултурната перспектива като неотменна част на образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства в процеса на модернизация на българската образователна система;
- Осигуряване на правни гаранции за реализация на Стратегията чрез промени в нормативната уредба и практическа реализация на процеса на десегрегация;
- Повишаване ефективността на управленските структури на образователната система чрез създаване на адекватен организационно-административен механизъм, осигуряващ хоризонтална и вертикална координация в действията между тях;
- Осигуряване на необходимите условия и ресурси за реализиране процеса на интеграция на децата и учениците от етническите малцинства и за развиване на културната им идентичност, включително чрез промени в учебните програми и учебното съдържание;
- Осигуряване на необходимите педагогически и административни кадри за реализиране на програми по интеркултурно образование, човешки права, принципи и ценности на гражданското общество, история и култура на етническите малцинства;

Във Функционалния анализ на образователни практики в сферата на интеркултурното образование у нас в периода 2007 - 2016 година търся отговор на въпроса доколко висшите училища формират адекватни на потребностите интеркултурни модели у българските учители. Прегледът на преподавани в различни университети дисциплини, курсове и модули,

свързани с интеркултурната проблематика в образованието и с работата в мултикултурна среда показва, че в общия курс на обучението по специалности, подготвящи кадри с педагогическа правоспособност, в редица случаи са включени теми, свързани с интеркултурното образование и възпитание, но по-често такива се предлагат като свободно-избираеми дисциплини, магистърските програми обикновено са авторски и отразяват изследователски търсения на отделни преподаватели и не са достатъчно търсени и избирани. В България съществува разнообразна практика по отношение интегрирането в рамките на подготовката на бъдещите учители на учебно съдържание, свързано с отделни видове различия – при студенти, подготвящи се по образователно-квалификационните степени „специалист”, „бакалавър” и „магистър”, както вече и по образователно-научната степен „доктор”. В учебното съдържание най-голям акцент се поставя върху етническото разнообразие и подготовката на специалисти за работа в интеркултурна среда. Тази подготовка основно е насочена в рамките на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ на етнопсихологическа и етнопедагогическа основа. **Квалификациите на учителите** варират в зависимост от статуса на учебната дисциплина в учебния план. Специализираните курсове, посветени на проблеми на разнообразието, обикновено са избираеми или факултативни. Основните структурни звена в рамките на висшите училища осъществяващи, като предмет на дейност – поддържаща, кариерна и тематична квалификация – са департаментите за информация и усъвършенстване на учители към трите висши училища: СУ „Св. Климент Охридски“ – ДИУУ, ШУ „Епископ Константин Преславски“ и Тракийски университет – Стара Загора. Поддържаща, кариерна и тематична квалификация на учителите се осъществява посредством специализираните курсове, посветени на проблеми на различието в различните факултети на висшите училища, които са избираеми в рамките на различни модули в учебния план.

В трета глава се представя и обосновава емпирико-теоретичния модел, основаващ се на рефлексивният подход.

Споделям възприетото в научната общност разбиране за **моделирането в педагогическите процеси** като изследване на педагогически обекти чрез моделиране на процесуални и структурни характеристики на отделни страни на образователното взаимодействие в рамките на определено социокултурно пространство. Обучението на учители е интерпретация, приложение и субективизация на процеса на развитие на учителите като индивиди или групи от учители. Развитието и обучението на учителите може да бъде концептуализирано като уеднаквен цикличен процес, който съдържа *цел Purpose, възможност Opportunity* и *отговор Response – fig.1*

фиг.1.

В работата си правя аналитично и графично описание на изследвания процес.

Четвърта глава съдържа качествен анализ, обобщен модел и графичен дизайн на емпирико-теоретичен етнопсихологически модел на рефлексивна картина за квалификация на учителя.

3. Изследователски модул: етнопсихологически модел на рефлексивна картина за квалификация на учителя

Основна част от дисертационното изследване заема изследователския модул, в който изграждам етнопсихологически модел на рефлексивна картина за квалификация на учителя в неговите диагностични и технологични аспекти.

Изграждането на нови образователни парадигми в трансформиращите се общества на технологично развитите страни следва да се съобрази със следните фактори:

1. Интеграция на различните сфери на обществения живот и тяхното засилващо се взаимно влияние
2. Разширяване на спектъра на видовете професионална дейност
3. Съкращаване на срока за морално остаряване на придобитите професионални умения
4. Динамично нарастващ обем на подлежащия за усвояване социален опит.

5. Намаляване на търсенето на стандартизирана дейност и повишаване търсенето на иновационно-творческа дейност.

По какъв начин обществото следва да реагира на тези фактори? Един от възможните пътища е непрекъснатото и системно образование. Проблемът за реформирането на педагогическото образование се възприема като приоритетен за обществото, тъй като никакви глобални промени в системата на образованието не са възможни без реформиране на професионалната педагогическа подготовка не само на бъдещите учители, но и продължаващата квалификация на работещите педагози. Именно от научната подготовка и от педагогическата компетентност на учителите зависи формирането и развитието на новата свободна, самостоятелна, творческа личност, способна да се адаптира към новите социокултурни условия.

Концептуалните постановки на изследвания проблем анализират квалификацията на педагогическите специалисти, която има всички характеристики на социална система и за нуждите на настоящето изследване ще я разглеждаме като **динамична отворена система**.

Социалната система е сложен комплекс от отношения, който възниква в процеса на взаимодействие на хората. Всяка социална система се състои от няколко компонента.

1. Група хора
2. Процеси (икономически, политически, социални)
3. Предмети, участващи в стопански дейности
4. Обществени идеи, социални ценности, традиции

Системообразуващи фактори са:

1. Наличие на общи цели
2. Изпълнение от всеки елемент на системата на определени функции за постигане на общите цели

3. Йерархичност на структурата, което означава:

- подчинение на елементите от по-ниско ниво на елементите от по-високо ниво
- разделение на труда по вертикала и хоризонтала
- изпълнение от всеки участник на системата на приетите в нея правила и процедури

4. Отношение на субординации и координации между елементите на системата.

Субординация – отношение на подчиненост на елементите от по-ниско ниво на елементите от по-високо ниво

Координация – сътрудничество между елементите от един порядък (ниво)

5. Подчинение на целите на всеки елемент на системата на общите цели на организацията.

6. Наличие на обратна връзка между управляващата и управляваната подсистеми. Обратната връзка позволява да се контролира обекта на управление и да се регулира неговата дейност.

Ще разгледаме съставните компоненти на динамичната отворена система за квалификация на учителя:

- **Елементи на системата (обекти):** учители и др. педагогически специалисти; образователни лидери (директори, експерти); нормативна база: стандарти, компетентности; потребности от квалификация; квалификационни програми; ресурси; информация.
- **Процеси:** базова квалификация; продължаващо обучение/квалификация; бенчмаркинг (изучаване на добри практики). Продължаващата квалификация на учителите е резултат от активност на държавно, регионално, институционално ниво, в т.ч. дейности на неправителствени организации.

Липсва ясно очертаваща се диференциация между първоначалната (предварителната, базовата) и продължаващата (последващата, надграждащата) квалификация на педагогическите кадри. На практика висшите училища извършват едновременно и първоначална (предварителна, базова) и продължаваща квалификация на учителите (първоначална - основно в рамките на образователно-квалификационните степени „специалист по” и „бакалавър”; в образователно-квалификационната степен „магистър” част от студентите получават първоначална, а другите – продължаваща квалификация в зависимост от това дали имат, или не трудов стаж в системата на образованието; същото важи и за образователно-научната степен „доктор”; секторите за следдипломна квалификация на висшите училища осъществяват както първоначална, така и продължаваща квалификация). Като цяло, обаче, първоначалната подготовка на учителите, резултат от която е придобиването на професионална квалификация, е функция единствено на висшите училища, издаващи съответния държавно признат документ – диплома или свидетелство за професионална квалификация.

Продължаващата квалификация на учителите е резултат от активност на държавно, регионално, институционално ниво, в т.ч. дейности на неправителствени организации.

Докладът на ОИСР отбелязва, че *„професионалният капацитет на управленския екип и на учителите се допълва от политическия климат, който осигурява силно управление”*. Правителството е отговорно за управлението на националния план. Управлението преминава през всички министерства и агенции, създаващи и прилагащи стратегии в областта на интеграцията и многообразието. Националното ръководство се подпомага от местните

ръководства на ниво общности, от родителите, бизнеса и неправителствените организации. Ръководството изисква подходящ процес на проучване, анализ и планиране; то трябва да осигури подходящ екип за планиране, прилагане и оценяване на стратегиите в областта на интеграцията и многообразието. Особено внимание се обръща на етапите в подготовката на учителите като се издига идеята, че формирането на педагогически умения не завършва с етапа на дипломиране, а продължава в годините на практикуване на професията. **Моделирането** е метод на познанието, състоящ се от създаване и изследване в опростен вид на реален обект, процес или явление. В процеса на построяване на модела се отделят главните, най-съществените свойства. Моделите зависят от множество фактори. Те са често нужни за да се вземе предвид информацията, която не е достъпна или за да се опрости модела, така че да може да се манипулира или реши по-лесно. Ако факторите не се отчетат реалистично, резултатът от моделирането също ще бъде нереален. Важно е да се направи пълно описание на факторите, така че потребителите на модела да имат ясна представа от неговите ограничения.

Цикълът на моделирането се разполага в три етапа:

1. **Констатиращ**, в който съм анализирала системата и обкръжаващата среда в която моделът се създава, определила съм целта на моделирането и предпоставките, с които моделът следва да се съобразява, наличните данни, които трябва да описва.

2. **Формиращ**, в който съм определила методите на решения, които съм използвала, и съм описала процеса на решаване на проблема.

3. **Контролен**, в който проследявам и правя оценка на качеството на решение, което се изисква при моделирането.

В констатиращият етап съм направила **Диагностичен срез на етно-психологическите основания за рефлексивна картина за квалификация на учителя**. Основната цел на констатиращия етап е изграждане на картина на продължаващата професионална квалификация на учителите с установяване на **количествени параметри** на планирани и разходвани средства за вътрешно училищната квалификация; брой учители и директори, преминали през различни форми на обучение за изследвания период и **качествени изследвания** за дефицити при подготовката на учители; нагласи за кариерно развитие и продължаваща квалификация; адекватност; тип обучение за конкретна ситуация; осигуреност в национален обхват. Използваният **инструментарий** включва: предварителни изследвания на нуждите и дефицитите в системата на средното образование в цялата страна, методи за диагностика на нуждите от обучение и развитие като наблюдение, различни видове въпросници, консултации, интервюта, групови дискусии, тестове, справки, доклади, печатни

материали, работни образци и др. За да се оползотворят извлечените поуки, използвах и резултатите от актуални проучвания, реализирани по проекти в последните години. **Проведеното през 2013 г проучване** между 950 учители, от които от България 443 участника учители и директори в рамките на ръководения от мен проект „Партньорство за непрекъснатото развитие на учители" показва, че **само 32% от учителите** преподават в класове с ученици от един етнически произход. В друго изследване сред запитани 6525 респонденти - български учители на въпроса: *Училището, в което работите, има ли поставени цели, формулирани принципи и план за работа за преодоляване на конфликти/агресивни прояви в областта на: Образователната интеграция в интеркултурна среда*, са получени следните отговори: Не - 5,8 %, Отчасти-29,7%, Да -57,3%, Не мога да преценя / Без отговор- 7,2%. Изследвания на целевата група за влиянието на качеството на подготвеност на учителите върху качеството на преподаване и на резултатите на учениците, показват: непознаване и неприлагане на вариативни ценностноориентирани дидактически и възпитателни технологии на форми в процеса на педагогическо взаимодействие с ученици и родители в условията на мултиетническа среда; непознаване и неприлагане на кооперативни рефлексивни форми на педагогическо взаимодействие с помощник-възпитателя и помощник на учителя в мултиетническа среда; в условията на педагогическата практика невинаги се прилагат вариативни и алтернативни модели и средства за социално включване на детето и ученика от уязвимата етническа общност или група.

Общата характеристика на системата за квалификация на учителите показва: Липса на системност: През последните години не се наблюдава интегриран и системен подход към квалификационните дейности в системата на образованието и не е осигурена взаимната свързаност и съгласуваност на основните ѝ компоненти. Недостатъчната съгласуваност и неясно разпределение на отговорностите по отношение на квалификационните дейности водят до недостатъчно ефективни механизми за носене на отговорност на различните равнища в системата на образованието. Квалификацията на педагогическите специалисти не е във връзка с кариерното развитие – не доразвива и усъвършенства системата на новите длъжности и не я обвързва с квалификацията. Липса на регулация: До момента не се регистрират систематично в обща информационна база проведените квалификационни дейности, постигнатите резултати и развитието на педагогическите специалисти. Няма и обща публично достъпна база данни за доставчиците на квалификационни услуги.

Дефицит в контрола: квалификационната дейност не се развива и оценява по предсказуем начин, така че да се гарантират постиженията на всеки педагогически специалист спрямо

заложените първоначални цели, задачи и ключови компетентности. Не се реализират в пълнота и завършен вид етапите на контрол на качеството.

Поставих експерименталната програма в рамките на Проект „Квалификация на педагогическите специалисти”, който обхваща общо 37 900 човека. **Експерименталният етнопсихологически модел за провеждане на формация експеримент е структуриран под формата на система от обучения** за повишаване равнището на професионална компетентност на педагогическите специалисти по отношение на научната, педагогическата, методическата и управленската подготовка. **Във Формацията етап приложих компетентностен модел по рефлексивния подход на И. Колева,** който е в основата на управлението на промяната и задава стандарта. В процеса на квалификация на педагогическия специалист се формират компетентности, чрез които се постигат целите на експеримента..

Планирането и обезпечаване на непрекъснато професионално развитие трябва да разпознава:

- Двойствената роля и идентичност на учителите. Те са специалисти по даден предмет, изискващи знание и страст към предмета, който преподават. Те също трябва да преподават ефективно, да установят връзки и да подпомагат учебния процес. Учителите трябва да разбират, изучават и развиват симбиоза между тези два аспекта на тяхната професионална идентичност.
- Големите разлики в информацията за непрекъснато професионално развитие, която учителите носят от базисното си учителско образование, допълнително се развиват в отговор на търсенето и промяната, присъщи на това да бъдеш учител.
- Договаряне на целите, така че да се подсигури професионалното и институционално търсене на учителите, с фокус върху ползите за техните ученици, студенти и учащи се.
- Учителите ценят непрекъснато професионално развитие, което може да бъде приложено незабавно в полза на учениците, студентите и учащите се.
- Учителите високо оценяват възможностите да учат от и да споделят с колеги в общностите за практика на микро и макро ниво – в техните собствени училища, със съседни училища, през национални и международни мрежи. Това може да приема много форми, включително: дискусии, обмяна на ресурси, проследяване, наблюдение, инструктиране, изследване и запитване.

- Голяма част от професионалното развитие, с което учителите се ангажират, е неформално, осъществявано чрез дискусии с колеги и четене на образователни материали в традиционна и Интернет форма. Много учители приемат новите технологии в подкрепа на професионалното си развитие.
- Учителите имат нужда от планирано (без непременно да е формално) време и място, чрез които непрекъснатото професионално обучение и развитие на учителя да бъде възможно и осмислено.

Кариерното развитие ще се ориентира все повече „по хоризонтала”, като се обвързва с многофункционалността, процесите и придобиването на преносими компетенции.. В най-новите международни документи за развитие на средното образование, *рефлексията е изведена с ранг на съществен елемент в структурата на ключовите образователни компетенции*. Межкултурната рефлексия може да бъде теоретичен фундамент за създаване на висококонкурентни технологии в сферата на образованието, с ясно изразена интегративна същност.

Дефиниция на компетентността межкултурна рефлексия, съгласно платформата MyCompetence: Създава и поддържа ефективни взаимоотношения с хора, които имат убеждения, различни от неговите (социални слоеве, религиозни, етнически и др.); нагласа да зачита индивидуалните различия.

При вземане на решения, проявява разбиране за различията между хората и прилага това отношение в ежедневната си работа

С изказванията и действията си умишлено отхвърля етноцентристки поведения от страна на хората, с които работи (оценяване на ситуации и мнения изключително от гледна точка на собствените културни особености). Превенция на акултурацията.

В ежедневната си дейност проявява толерантност и межкултурна рефлексия към индивидуалните особености на хората, като в отношението си излиза извън рамките на стереотипите

Търси пълната информация и различни гледни точки преди да направи своите изводи за дадена ситуация или личност - избягва предразсъдъците.

Отнася се с уважение в осъзнато си взаимодействие с хора от различни култури, пол и произход – рефлексия на междуетническите взаимоотношения

Работи рефлексивно с хора от различни етноси и културна принадлежност

Адаптира собственото си поведение, когато това е необходимо, за да се засвидетелства уважение към културните различия на другите – елемент на межкултурната рефлексия

Активно слушане и търсене на различни мнения, независимо, че се различават от неговото и демонстрира уважение и позиция, че всяко мнение е важно и заслужава да се изслуша

Основополагащ момент в експерименталната програма беше **системният характер** на провежданите обучения за реализиране на социално и образователно включване (технологична интеграция) на учениците от уязвимите общности и групи. **Обучението на педагогическите специалисти за формиране на знания, умения и компетентности за работа в интеркултурна среда** обхваща 4111 учители (мъже 505 и жени 3606) от всички училища в страната, които обучават, възпитават и социализират ученици от етнически общности и групи; деца на мигранти; деца на бежанци; деца на емигранти. Основната цел на обучението бе повишаването на равнището на професионална компетентност на педагогическите специалисти по отношение на научната, педагогическата и методическата работа с ученици в интеркултурна среда и създаване на мотивация за саморазвитие и самоусъвършенстване на педагогическите специалисти. Специфичните цели на обучението бяха:

- ✓ Създаване на социокултурна компетентност на педагогическите специалисти, чрез идентифициране и назоваване на проблемите за работа в интеркултурна среда в училищната общност.
- ✓ Специфика на защитените и средищни училища.
- ✓ Познаване и прилагане на етнопедагогически и етнопсихологически модели за образование в интеркултурна среда, директивни и пожелателни документизирана социокултурно многообразие, интеркултурно образование и образователна интеграция на малцинствата;
- ✓ Развиване на уменията на педагогическите специалисти за изграждане и прилагане на педагогически и частнодидактически технологии и форми на взаимодействие с детето и ученика в интеркултурна среда.

Едновременно с това обучението си постави и стратегическа цел да формира личностни и професионални компетентности и умения у учителите за овладяване на технологии на форми, методи и подходи за работа в интеркултурна среда, в съответствие с проекта за стандарт по интеркултурно образование, както и с оглед на преодоляването на съществуващи етнически стереотипи и предразсъдъци. Общо в обученията, предмет на изследването, са

включени екипи от всички училища и детски градини, с общ брой 37 900 човека.

Участниците в обученията:

- са мотивирани да работят в сферата на проекта,
- са убедени в необходимостта да се обучават, да придобиват нови и подобряват съществуващите си компетенции,
- са готови да разпространяват получените знания и умения, споделят собствения и да прилагат чуждия опит в областта на проекта
- работят с всички членове на училищната общност – учители, ученици, родители, административен и друг персонал, за мултиплициране на опита си от обучението за работа в интеркултурна среда

Привличането на голям брой педагогически специалисти от всички училища в България допринесе за реформирането на образователния процес и създаде необходимите условия за изграждане на широка мрежа от активни специалисти, преминали курсовете, които да поддържат отношения на сътрудничество, взаимопомощ и професионален обмен на знания, умения, опит и успешни практики. Усилията бяха насочени към информиране на целевата група за възможностите, които предлага проектът, към мотивиране на директорите и учителите за включване в обученията и квалификациите и за разясняване на възможностите, които следват от придобитата допълнителна професионална квалификация. При проследяване във времето на заявените желания за участие в обученията и квалификациите се вижда постепенно нарастване на броя им, като резултат от целенасочената работа на екипа за управление на проекта.

Дата	Брой заявени желания	Процент от целевата група
16.05.2012 г.	26 925	58,62
31.05.2012 г.	27 778	60,48
31.08.2012 г.	28 453	61,94
31.03.2013 г.	37 147	80,88
30.04.2013 г.	37 307	81,22
31.08.2013 г.	37 505	81,65
11.10.2013 г.	42 530	92,59

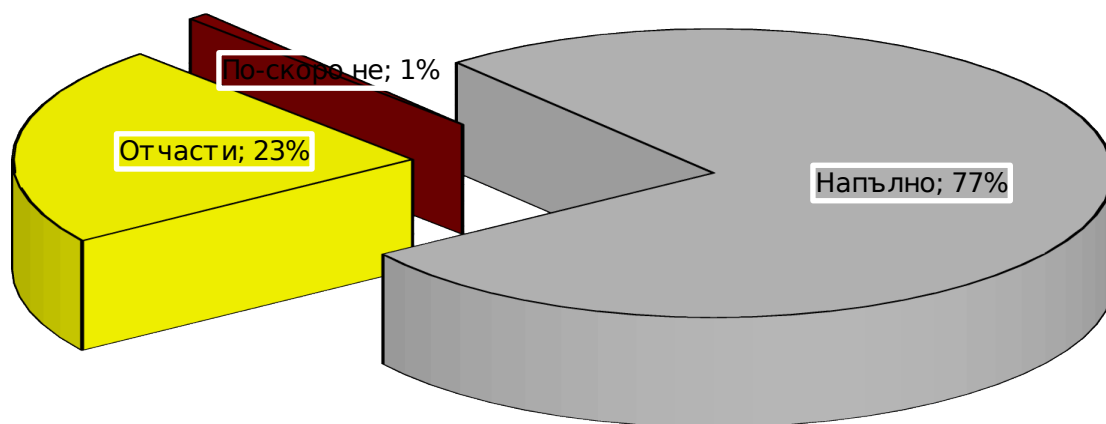
По този начин повишаването на нивото на подготвеност на част от учителите и очакваният мултипликативен ефект върху целия учителски колектив доведе до промяна в качеството на системата за квалификация на учители по отношение на маркера интеркултурна образователна среда. Дейностите на експерименталната програма се реализираха в периода 2013 - 2014 г. при следните показатели за изпълнение на емпирико-теоретичния модел: **изграждане на теоретична и практическа система** от обучителни дейности (присъствени и дистанционни), **осигуряване** на необходимите **дидактически материали** и техническа база, както и **разработването на ефективни техники за комуникация и професионален обмен**, с акцент върху електронните ресурси и дистанционното консултиране. Дидактически и възпитателни методи са кодирани в дидактическата технология на **професионално-педагогически тренинг** с учителите – обучаеми в рамките на хорариума часове за присъствения етап на обучението. Разширяването на ефекта от реализацията на обучението се постигна чрез създаването на нови учебни програми за обучение на педагогически специалисти с цел придобиване на знания и формиране на умения за разрешаване на проблеми, идентифицирани като дефицити.

Бяха изготвени **7 учебни програми за учители, 6 за експерт-обучители**, изготвени, отпечатани и разпространени са **56 300 учебни комплекти за обученията**, провеждани в петдневен режим, при натовареност от 32 учебни часа, осигурени комплекти учебни материали за училищните библиотеки, в хартиен и електронен вариант, и постоянен достъп до платформата за електронно обучение. Интерактивните методи са кодирани в технологията на професионално-педагогическия тренинг, по авторска концепция на преподаватели от Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. В екипа от изпълнители се включиха **112 – експерт – обучители**, с ръководител на консорциума доц. д-к Веселин Тепавичаров, ръководител на обученията – проф. д-р Ирина Колева, в експерименталната програма участваха преподаватели от катедра Етнология – СУ „Св. Кл. Охридски“ – ИФ: доц. д-р Джени Маджаров, доц. д-р Таня Бонева, гл.ас. д-р Виолета Коцева, преподаватели от други катедри на факултета: проф. д-р В. Янчев, доц. д-р Ал. Николов доц. д-р М. Груев, проф. д-р Кр. Табакова (експерт методист), доц.д-р Т. Попнеделев, доц. д-р Ал. Кальонски, доц. д-р Т. Георгиева, гл.ас. д-р Христо Беров (координатор на обученията), гл.ас. д-р Вл. Станев, гл.ас. д-р Р.Спасов, гл.ас. д-р Н. Дюлгеров, д-р Пл. Стоянова, д-р Д. Валентинова, ас. Ан. Лунин, сп. А.Истаткова, сп. М.Кусева.

Рефлексивният подход беше експериментиран в практическия етап на задачите за разработване и решаване на казуси. След като в интелектуалната рефлексия се осъзнават основанията на знанията, начините и способите за тяхното получаване и се установява

генетическата връзка между дейност и знания, а праксиологическата рефлексия ”затваря кръга”, като отвежда знанията в практическата дейност, съответно инструментирани и технологизирани. Такова праксиологическо рефлексирание е много полезно още в процеса на създаване или усвояване на знанията. Логическият кръг на рефлексивния контрол върху цялостната регулация на човешката дейност се затваря и рефлексията връща знанията – съответно инструментирани и технологизирани – в практиката. По време на присъствените обучения, съобразно изготвените модели за образователна политика в интеркултурна среда, всеки от участниците участва в разработването и решението на казуси, инциденти или модели за работа в интеркултурна среда. Обучаемите бяха разделени на екипи от 5 човека и всеки екип от педагогически специалисти трябваше да разработи или разреши един казус, инцидент или модел на образователна политика в интеркултурна среда, върху примера на зададената самостоятелна задача/метод/ Всеки от екипите обучаеми трябваше да разработи и дидактични материали /дидактически сценарий на основна и допълнителна форма на педагогическо взаимодействие/ за работа в интеркултурна среда. Този процес се ръководи от етнопсихологическите и етнопедагогическите особености на ученика, от специфичните цели в модела на образователна политика на конкретното училище и маркерите, определящи външната и вътрешната педагогическа среда, както и от спецификата на учебния предмет или културно-образователна област. Общият брой предадени казуси е 931.

Контролният етап е проведен след приключване на обученията на всяка група в периода юли 2013 г. – февруари 2014 г. по метода на анкетирането. Териториален обхват - всички 28 области. От преминали обучението 4 111 учители са получени и **обработени 3715 броя анкетни карти**. Като цяло, мнозинството от обучаваните учители (близо 90%)дава висока оценка на получените в следствие на обучението както теоретични, така и практически знания. На мнение са, че те са спомогнали за обогатяване на техните знания и умения, улеснявайки бъдещата им работа в интеркултурна среда. (фиг 2)

Ходът на изследването протича в пет етапа

I етап: Систематизиране на концепции, свързани със същността на интеркултурната образователна среда и системата за квалификация

II етап: **Представяне и обосновка на Емпирико-теоретична картина:** Разработване на дизайна на експерименталния етнопсихологически рефлексивен модел

III етап: Приложение на диагностични процедури под формата на констатиращ експеримент за установяване на входно ниво на системата за квалификация

IV етап: Реализиране на формиращ експеримент чрез прилагане на разработения етнопсихологически рефлексивен модел за квалификация на учителя

V етап: Приложение на диагностични процедури във вид на контролен експеримент

4. Анализ на резултатите от изследването

С помощта на качествения анализ се извършва обследване на отделни елементи от системата за квалификация на учителя в етнопсихологически план, за да се провери доколко процесите на моделиране във формиращия етап са променили системата и какво е въздействието на експеримента върху образователната среда. Качественият анализ обхваща педагогическите специалисти.

Извършвам преглед и на управленското ниво в системата - директорите на училища и детски градини и звената и към МОН, които са част от системата за квалификация.

Качественият анализ използва диагностичен инструментариум в психометричен и дидактометричен план за установяване на интеркултурната компетентност на учителите и директорите в системата на училищното образование. **Интеркултурната компетентност** е способност на учителя в системата на училищното образование за оценка и осъзнаване на различни гледни точки, начини на мислене, чувства и поведение на хора от други култури, както и за взаимодействие с тях.

Интеркултурната компетентност помага за реализиране на процеса на общуване и междуличностни взаимоотношения с хора от различни култури и ефективно адаптиране към межкултурни среди.

Критерият: „Основни елементи на интеркултурното образование” се диагностира чрез няколко основни показателя:

1. Запознаване с правата и задълженията на всички български граждани, независимо от етническия им произход.
2. Зачитане на културното многообразие.
3. Опознаване особеностите на различните култури (религия, култура, научни постижения).
4. Позитивно отношение към другостта; преодоляване на стереотипите и предразсъдъците.
5. Поощряване на добрите взаимоотношения между хората, представители на различни култури (етническа търпимост, толерантност, взаимопомощ, сътрудничество).
6. Утвърждаване правото на избор за разнообразна себеизява, стимулираща чувството за самоценност и ненакърняваща правата на другите.
7. Недопускане/преодоляване на дискриминационните поведенчески модели.
8. Опознаване на лингвистичното многообразие на мултикултурното общество.

При изготвяне на качествения анализ съм обследвала целевата група на учители и директори, за да установим нивото на въздействие на експеримента върху обектите, отдалечено две години във времето. Анализът отговаря на въпроса какви качествени промени са настъпили в интеркултурната компонента на професионалния профил на педагогическите специалисти спрямо горните показатели.

Анализ на системата - необходим за изясняване на проблемите, беше **осъществен в констатиращия етап и отрази сериозни дефицити в:**

- управлението на системата за квалификация
- управлението на процесите на необходима промяна
- управление на качеството на осъществяваната квалификация
- изграждането, развиването и поддържането на капацитет на кадрите

В резултат на анализа на системата през рефлексивния подход беше формулирана **целта** на моделирането: **Да се апробира етнопсихологическа рефлексивна технология на въздействие върху управленското ниво на системата за квалификация с прилагане на системен подход за обучение на учители за работа в интеркултурна среда.** Да се подпомогне кариерното развитие на учителите, като се осъществи професионална подкрепа за педагогическите специалисти. В основата на професионалното развитие на педагогическите специалисти стои процесът на квалификация. Поставяйки учителя в центъра на процесите и взаимовръзките на квалификационния процес, то следващият кръг от процеси и взаимовръзки се оформя от програмите за обучение. Те на свой ред са съставени от теми или курсове, всеки един от които формира определени знания и умения. От тях на свой ред в процеса на квалификация на педагогическия специалист се формират компетентности, чрез които се постигат целите на квалификацията.

Следвайки това обобщение, **развитието на учителите** е процес на надграждане на знанието, практиката и статута на индивида или група от учители и се подразбира като синоним за продължаваща квалификация на учители. **Обучението на учители** е интерпретация, приложение и субективизация на процеса на развитие на учителите като индивиди или групи от учители.

Рефлексивният процес, който последва етапа на определяне на целите и задачите на модела, се осъществи в рефлексивна организационна среда - екип от експерти по квалификация, в т.ч. научният ръководител и авторът на настоящето изследване, експерти - етнологзи, етнопсихолози, етнолингвисти, филолози, психолози и историци, които подготвиха **предпоставките** за реализация на формиращия етап на експеримента. На основата на методологията и интерактивната дидактическа технология беше подготвена стимулираща етнопсихологическа обучителна среда.

Избраният метод на решение на проблемите, предпоставили процеса на моделиране - обучение на учители от всички училища - осигури системния характер на интервенцията. Ефектът на въздействие беше търсено разширен чрез осигуряване на обучителни пакети за библиотеките на всяко училище. На място в институциите се предизвикаха праксеологически рефлексивни процеси в управленското ниво - директори, възникнали в резултат на обсъждането и решението на конкретни казуси и практики от всяко училище по време на дистанционния етап на обучението.

Оценката на качеството на решението на проблема чрез моделиране беше направена в контролния етап през рефлексивните процеси на размишления и осъзнаване, осмисляне и контрола ефективността на прагматизираните знания и тяхното съотнасяне към силните и

слаби страни, към възможностите за постигането на най-добър ефект в практиката. Директорите на училища оцениха положителния ефект върху успеха и взаимоотношенията в нееднородната среда в резултат от прилаганите нови педагогически технологии.

При оценка на качеството съм използвала разнообразен **инструментарий**, който включва: обратни връзки, анкетни проучвания, интервюта, фокус-групи. С помощта на качествения анализ извърших обследване на отделни елементи от системата за квалификация на учителя в етнопсихологически план, за да проверя доколко процесите на моделиране във формиращия етап са променили системата и какво е въздействието на експеримента върху образователната среда. Качественият анализ обхваща педагогическите специалисти. Извършвам преглед и на управленското ниво в системата - директорите на училища и детски градини, които са част от системата за квалификация. Качественият анализ използва диагностичен инструментариум (в Приложение) в психометричен и дидактометричен план (по методиката на Колева, Макариев) за установяване на интеркултурната компетентност на учителите и директорите в системата на училищното образование. За целите на анализа съм използвала **структурирани въпросници** за установяване на рефлексивно емпирико-теоретично равнище на знанията на директори и помощник-директори от училища след преобразуващия етап (авторски, в Приложение) и структуриран дълбочинни интервюта с 70 бр. директори на училища от гр. Бургас и Бургаска област. Проучването е направено през м. ноември 2016 г. по време на обучения за директори на тема : „Приобщаващо образование“ - разговор с представители на изследваната общност, като събеседването се извършва на база предварително зададен въпросник, набелязващ основни теми и конкретните въпроси. Проучването имаше за цел да изясни резултатите, ползите и въздействието от обученията за работа в интеркултурна среда. 98,6% от участвалите в проучването директори смятат, че получените знания подпомагат учителите в процеса на изработване на собствена педагогическа практика за работа в интеркултурна среда. Прилагането на новите педагогически практики повишава успеха на учениците в класа/училището според 92,8% от респондентите, а 97,1% от тях смятат, че новите практики подобряват взаимоотношенията в училищната общност. В рамките на изследването са проведени две фокус-групи, които се състояха от две групи по 25 човека и се ръководиха от изследователя на настоящия труд в качеството му на фасилитатор. Фокус-групите протекоха по време на участие на директори от училища и детски градини в квалификационен курс на тема: „Обучение на директори за ефективна работа с млади учители“ по НП „Развитие на педагогическите кадри“ . Време на провеждане – 12 – 14 ноември 2015 г.

➤ **Някои дискуссионни акценти:**

Кои са най-важни в професионално развитие теми за квалификация? Преобладаващите участници оцениха като такива темите в области на педагогическата технология на основни и допълнителни форми на педагогическо взаимодействие в детската градина и обучение за специфичните педагогически методи за деца с различен спрямо българския етнически произход.

По въпроса за интеркултурното образование сред повечето участници беше разпространено мнението, че тематични програми за квалификация по интеркултурно образование, организирани от МОН или висши училища, най-много допринасят за знанията и уменията, необходими за успешна работа в детската градина/училището.

Г. С. от София, директор на училище: *"Индивидуално изучаване на професионална литература и самообразованието ми дадоха най-достовярните знания по въпроса. Предпочитам да се самообучавам, защото така мога да работя в свободното си време".*

И. Х., директор детска градина София: *"Активното участие с доклади в специализирани конференции е най-добрият начин да се проучи въпроса в научен план и да се предложат практически решения. За да подготвя доклада си използвах и чужд - европейски опит"*

Д. К. от Сливен, директор проф. гимназия *"Аз съм участвал в няколко специализирани семинари по темата, организирани от НПО, и това ми беше много полезно, но бих искал да участвам и в обучения, организирани от МОН"*

По въпроса за интеркултурното образование сред повечето участници беше разпространено мнението, че тематични програми за квалификация по интеркултурно образование, организирани от МОН или висши училища, най-много допринасят за знанията и уменията, необходими за успешна работа в детската градина/училището. Дискуссионен се оказва въпросът дали ние като учители сме благосклонни към диалога между различните култури и притежаваме социокултурна компетентност. Н. Ц., директор гимназия, Казанлък: *"Не сме единни в отговорите, защото по въпроса за интеркултурната компетентност не се дискутира, училищата, в които има деца от различни етноси са оставени да се справят сами, а такива като нашето училище нямат проблеми и не искат да се занимават с този въпрос - ние си мислим, че това не ни засяга."*

Допълнителни мнения за това как професионалното развитие може да бъде подобро или как да се подобри системата за професионално развитие на учителите, работещи в междуетническа среда, бяха изказани в свободна форма. Ето някои от тях

"Не се подпомагат учителите, работещи с тези деца" - Д.Д. от Плевен

"По-чест и по-близък контакт с децата и техните родители" - Д.Ц., Койнаре

"Педагогически методи за взаимно опознаване и сътрудничество"- С. Б., София

"Не мисля, че само моето професионално развитие трябва да се подобри. Необходимо е да подобрим съзнанието на малцинствата по посока желанието им да се интегрират" - Е.Г., София

"Може да има повече практически, в реална среда и обстановка практика и квалификация, защото на хартия ситуацията е една и съвсем различна, когато се сблъскаш в подобна ситуация - подготовката е недостатъчна." - З.К, Стара Загора

"Обучение и тренинги с учителите" - С.С., София

"Учителите да обогатяват познанията си чрез по-добро опознаване културата, бита и начина на живот на различните етнически общности".- Д.Р., София

В рамките на изследването са проведени две фокус-групи по 25 човека и се ръководиха от изследователя на настоящия труд в качеството му на фасилитатор. Общата тема на фокус групите и интервютата бяха елементите на интеркултурната рефлексия. Фокус-групите протекоха по време на участие на директори от училища и детски градини в квалификационен курс на тема: „Обучение на директори за ефективна работа с млади учители,, 12 – 14 ноември 2015 г.

От получените данни, **дълбочинните интервюта и фокус-групите** при оценката на **качеството на решението** на проблема чрез моделиране може да се направят следните **изводи:**

1. Участието на учители от всички училища от всички региони в експеримента „Обучение на педагогически специалисти за формиране на знания, умения и компетентности за работа в интеркултурна среда” по Проект BG051PO001-3.1.03-0001 е повлияло върху нивото на интеркултурната компетентност на институциите училище и детска градина. Това се наблюдава през ръководното ниво в училищата и детските градини
2. Директорите, през процесите на интелектуалната рефлексия, осъзнават значението и ползите от проведените обучения на педагозите за институцията.
3. Директорите, както учителите, отчитат достатъчно добро ниво на получените знания.
4. Учителите са развили саморефлексия по отношение на интеркултурната компонента в професионалния им профил, като знания за интеркултурността – същност, културни недоразумения и конфликти, фактори за ефективни интеркултурни взаимодействия и т.н.; знания в областта на равните права и възможности за всички деца без разлика на раса, пол, етнически и социален произход, вероизповедание и знания за модели, оценяващи потребностите на детето и стиловете им на обучение.

5. Наблюдава се и промяна в личностните компетентности по отношение чувствителността към социокултурното многообразие, повишен интерес и разпознаване на различието и диалога между различните култури.
6. При респондентите учители се наблюдават елементи на праксеологическа рефлексия по отношение на инструментализиране на знанията и превръщането им в педагогически технологии.
7. Директорите оценяват високо практическото приложение на получените знания и развитите компетентности от учителите в процеса на изработване на собствена педагогическа практика за работа в интеркултурна среда.
8. Прилагането на новите педагогически практики повишава успеха на учениците в класа/училището и подобряват взаимоотношенията в училищната общност.
9. Ръководното ниво в училищата, както и самите учители изпитват необходимост от продължаване на обученията по темата като доразвиване в практично-приложен план.
10. Елементи на рефлексия в етнопсихологически план се проявяват при оценяването на ползите от тематични програми за квалификация по интеркултурно образование, организирани от МОН или висши училища, които (частично) допринасят за знанията и уменията, необходими за успешна работа в детската градина/училището.
11. Други форми за квалификация в мултикултурна среда, оценени положително са активно участие в специализирани конференции/семинари, организирани от професионални асоциации и индивидуално изучаване на професионална литература

След направените изводи от качествения анализ, пред нас стои въпросът: Кой би бил най-подходящият концептуален модел, който да предпостави проява на рефлексия в системата за квалификация на учителя, за да се стигне до усвояване на съвременни форми и технологии на образование, адекватни на социокултурните ситуации в българското училище.

Разработих настоящия емпирико-теоретичен етнопсихологически модел на рефлексивна картина за квалификация на учителя на базата на формиращи педагогически технологии, структурно подчинени на рефлексивния подход, като психологически, чрез средствата на системната продължаваща квалификация на учителите.

Системообразуваща характеристика на продължаваща квалификация на учителите следва да е нейната цялост, т.е. не механично натрупване на влизащите в нея елементи, а дълбоката интеграция на всички образователни подсистеми и процеси. Разработеният обобщен емпирико-теоретичен етнопсихологически модел, структуриращ процеса на технологична интеграция за образование в интеркултурна среда се основава на

дидактичната и мотивационната рефлексия на лидерското ниво в системата за продължаваша квалификация на учителя, която се проявява **вследствие целенасоченото планирано въздействие върху** конкретните елементи на системата - **педагогически специалисти.**

На всеки етап от реализацията на модела се осъществяваше процес на рефлексия.

Процесът на рефлексия се състои от:

- Осъзнаването на знания (интелектуален аспект на рефлексията), които субектът прави, за да подбере най-подходящите и нужните му знания, за да разреши даден практически проблем.
- Пренос на знания чрез методи за разрешаване на противоречия и конфликти в интеркултурна образователна среда.
- Превръщането на знанията в инструменти и технологии, които да използва в практическата си дейност.
- Регулирането на самооценката на учителя.
- Регулиране в ценностно-ориентирани поведенчески модели на самооценката на ученика в интеркултурна образователна среда.

Графичен дизайн на емпирико-теоретичен модел на рефлексивна картина за квалификация на учителя е представен на фиг. 3

усъвършенстване на институционалния капацитет
промяна нормативна уредба

анализ на българската образователна система

осъществява се в Констатиращ етап = извежда проблемите

ИЗХОДНО СЪСТОЯНИЕ-ПРОБЛЕМИ

нови инструменти
етно психологически технологии

организационна среда
планира

определяне целта

осъществява се във формиращия етап

Кариерно развитие.
Подкрепа за педагогическите специалисти
Цели на експеримента

превръщане на знанията в инструменти и етнопедагогически технологии

осъществява се във формиращия етап

предпоставки

Стимулираща етнопсихологическа обучителна среда
Ресурси -Обучители, програми, учебни материали

осъществява се във формиращия етап

мисловни процедури - осъзнаване, самооценка саморегулация

метод на решение

Обучение
процесуален блок,
методологически инструменти и материали

праксеологическа рефлексия
рефлексия в управленското ниво на системата

оценка на качеството на решението

осъществява се в контролния етап

Обратни връзки
Фокус -групи

Междукултурна рефлексия на учителя

5. Изводи

- ✓ В структурата на образователната система в България има място за разработване и прилагане на политики в областта на интеркултурното образование, защото в нея участват представители на различните етнически групи, представени в страната, които са носители на различни култури.
- ✓ Интеркултурното образование си поставя за цел да положи основите на межкултурната рефлексия и ценностно- ориентираното поведение на субекта. Това е процес, придобиващ особена актуалност и значимост у нас през последните десет години. Културата на възприемане и общуване с различното започва да се изгражда като процес от най-ранна възраст и въпросът за ранното интеркултурно образование на децата и учениците в системата на детските градини и училищата е поставен изключително сериозно и на приоритетна позиция. Не са рядкост случаите, когато учителите не познават, не анализират и не отчитат тези обстоятелства.
- ✓ Изготвения SWOT на европейски и национални пожелателни и директивни документи и образователни практики в сферата на интеркултурното образование, основани на апробация на етнопсихологически подходи изведе на преден план необходимостта за целите на интеркултурното образование да бъде осигурявано дългосрочно планиране, въвеждането на набор от взаимосвързани подходи в няколко посоки за поддържане на етническо разнообразие в училищата в мултиетническите селища, както по отношение състава на учениците, така и на учителите; за подготовка на достатъчен брой билингвални (плурилингвални) учители с умения да работят в мултикултурна и интеркултурна образователна среда; за осигуряване на интеркултурни контакти за ученици в монокултурни училища.
- ✓ Изборът на училищни планове и учебни програми трябва да се осигури с конкретни мерки, произхождащи от задълбочена оценка на образователната среда. Необходимо е да се осигури трансформиране на съществуващата успешна практика в широка местна/ национална образователна политика, насочена към пълно приобщаване в образованието, включваща в процеса не само ромските деца, но и децата от други малцинства и децата от мнозинството, както и техните родители и всички съответни публични власти.
- ✓ Приложеният диагностичен инструментариум - система от относително самостоятелни, но органично свързани критерии за емпиричното изучаване на квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда (по рефлексивния

- подход на И. Колева) за установяване на рефлексивното равнище на знания на учителя, позволи конструктът квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда да бъде изследван в цялата му хетерогенност и динамика, а полученото емпирично знание установи елементи на интелектуална (праксеологическа) рефлексия по отношение на инструментализиране на знанията и превръщането им в педагогически технологии както при учителите, така и в управленските нива на системата - директори на училища и детски градини.
- ✓ Въпреки, че проведеният експеримент в рамките на обучението на педагогически специалисти за формиране на знания, умения и компетентности за работа в интеркултурна среда по Проект BG051PO001-3.1.03-0001 не обхваща ръководното ниво в училищата и детските градини - директорите, настоящето изследване недвусмислено доказва, че участието на 4112 учители от всички области на страната и от всяко училище, както и достигането на обучителните материали по темата до всяка детска градина сериозно е променило картината на интеркултурното взаимодействие в институциите.
 - ✓ След построяването на етнопсихологическия теоретико-емпиричен модел за квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда изследването доказва, че квалификацията на учителите има характер на отворена, хетерогенна и динамична система, при която въздействието върху един елемент води до промяна в другите елементи, в отношенията и във взаимовръзките между тях.
 - ✓ Апробираната етнопсихологическа рефлексивна технология на въздействие върху управленското ниво на системата за квалификация посредством системния подход за обучение на учители за работа в интеркултурна среда промени рефлексивната картина на системата за квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда, като отведе знанията в практическата дейност, съответно инструментирани и технологизирани и демонстрира превръщането на знанията в педагогически инструменти и етнопсихологически технологии.
 - ✓ Дисертационното изследването доказва, че прилагането на етнопсихологически рефлексивен модел на въздействие върху системата за продължаваща квалификация на учителя може да доведе до промяна в лидерското ниво на системата за квалификация и усъвършенстване на институционалния капацитет.

Потвърдиха се издигнатите в началото на дисертационното изследване **хипотези за:**

1. Специфичния характер на системата на квалификация на учители, в частта си поддържаща тематична квалификация. В емпирико-теоретичния модел са определени съществуващите връзки, зависимости и отношения в системата; образователни потребности – вътрешна мотивация на учителя и рефлексивна картина за периода (2007 - 2016 г) на българската образователна среда.
2. Разработеният и апробиран диагностичен инструментариум, като система от относително самостоятелни, но органично свързани критерии, определя конструкта: квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда като целеполагащ елемент за извършване на реформата в българското образование. (спрямо Закона за предучилищното и училищно образование 2016) и съпътстващите го държавни образователни стандарти.
3. Разработеният емпирико-теоретичен етнопсихологически модел целеполага системата за квалификация на учителя у нас, като реалистично я предполага със съществуващата образователна практика на разноетнически класове/паралелки.

6. Заключение

Преходът към общество, култура и икономика, основани на знанието, личностните умения и компетентности, изисква модернизация, стимулирано развитие и постоянно подобряване на системите за професионално образование и обучение, като адекватна реакция на бързите социални, политически и икономически промени. Крайната цел е тези системи така да бъдат доразвити и усъвършенствани, че да допринесат за увеличаване на заетостта, пълноценната реализация и социалната интеграция, и да улеснят и гарантират достъпа до образование за всички, без дискриминационни маркери и ограничители, с постоянна грижа за децата. Много страни са разработили лидерски програми, които установяват ясна връзка между училищното лидерство и резултатите за училищата и техните ученици. Проучванията ясно посочват колко важно е влиянието, което лидерите имат върху ученето посредством пряко въздействие върху такива неща като организация, култура и климат. Успешните лидерски програми са насочени към ролята на директора като лидер на обучението загрижен за преподаването и усвояването, както и към въпроси като организацията и управлението. Доброто лидерство на местно и национално административно ниво е също от критично значение за задвижване на подобренията във всички училища. Развитие на системата за квалификация на учителя е ефективно, когато се организира на национално ниво с ясни пътеки за развитие.

В перспектива моите изследвания ще бъдат насочени към:

1. Разработване на нови инструменти и етнопедагогически технологии, насочени към активиране на рефлексивно-иновационните процеси в лидерското ниво на управление на системата за продължаваща квалификация на учителя.
2. Използване на рефлексивния модел при движението от знания, умения, компетентности за образователно взаимодействие в интеркултурна среда, към ново ниво на състояние на системата за продължаваща квалификация
2. Прилагането на рефлексивния подход и процесите на моделиране за усъвършенстване на институционалния капацитет в етнопсихологически план.

Обобщавайки получените резултати от дисертационния труд, стигам до заключението, че апробираният етнопсихологически модел дава основание да се търси в бъдещите квалификационни действия надграждане в посока лидерството в системата, като на един от най-важните двигатели за подобрения в училищата, свързано с обогатяване на посочения рефлексивен подход, необходим за позитивно развитие на интеркултурния диалог в образователната ни система.

7. Приноси на дисертационното изследване

А. Приноси с научно-теоретичен характер:

Разработен и апробиран е оригинален рефлексивен емпирико-теоретичен модел за поддържаща тематична квалификация на учителя в системата на българското образование (спрямо Закона за предучилищното и училищното образование и функционален анализ на съпътстващите го държавни образователни стандарти – 2016).

Представен е оригинален модел на лична рефлексивна етнопсихологическа технология и техника (в кооперативен аспект на дидактическата рефлексия).

Конструктът - „квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда“ е изследван в цялата му хетерогенност и динамика. Установени са елементи на интелектуална (праксеологическа) рефлексия по отношение на инструментализиране на знанията и превръщането им в педагогически технологии както при учителите, така и в управленските нива на системата - директори на училища и детски градини.

Б. Приноси с практико – приложен характер:

Извършен е задълбочен SWOT на директивни и пожелателни документи в сферата на образованието в европейски контекст.

Извършен е задълбочен SWOT на директивни и пожелателни документи в сферата на образованието в национален контекст.

Разработен и апробиран е диагностичен инструментариум - система от относително самостоятелни, но органично свързани критерии за емпиричното изучаване на квалификация на учителя в интеркултурна образователна среда (по рефлексивния подход на И. Колева) за установяване на рефлексивното равнище на знания на учителя

Представен частичен оригинален емпирико- теоретичен модел за поддържаща тематична квалификация на учители, относно елементи на интелектуална (праксеологическа) рефлексия за инструментализиране на знанията и превръщането им в педагогически технологии както при учителите, така и в управленските нива на системата - директори на училища и детски градини.

Апробирана е етнопсихологическа рефлексивна технология на въздействие върху управленското ниво на системата за квалификация посредством системния и рефлексивния подход за обучение на учители за работа в интеркултурна среда.

8. Списък на публикациите по темата на дисертацията

НАУЧНИ СТАТИИ

Андреева, А. Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси 2007-2013 г - Инструмент за реализиране на политики за продължаваща професионална квалификация на педагогическите специалисти (Рефлексивна картина), сп. Педагогика, С. 2014,

Андреева, А. Етнопсихологическа парадигма за решаване на образователни цели и проблеми, сборник публикации Научна конференция „Постмодерните предизвикателства" СУ, Университетско издателство, С. 2014

Андреева, А. Етнопсихологически особености на продължаващата квалификация на учителя в съвременните социални реалности", сборник публикации Съвременни предизвикателства пред педагогическата наука, Международна конференция, Университетско издателство, С. 2014

Андреева, А. "Етнопсихологическая модель рефлексивной картины квалификации учителя", сб. "Научные достижения и перспективы психологии XXI века", МОН, Р. Казахстан, Карагандинский Государственный Университет", 2015г.

Андреева, А. Рефлексивен модел за развитие на квалификационните дейности в системата на училищното образование в съответствие с новите тенденции в етнопсихологията", сп. Съвременна хуманитаристика", БСУ, 2015г.

Резюме на английски език

The PhD research of Aneliya Filipova Andreeva presents an **Ethnopsychological Model of reflexive Image for Teacher Qualification**. As a Motivation are topicality and significance of the dissertation research presented. Goal, tasks, subject, object and hypothesis of the dissertation research are seted in Introduction. The **first chapter** of the dissertation presents ethnopsychological foundations of the reflexive approach in the system of educational interaction: Reflection and educational integration and socio-reflective anthropological theories for intercultural dialogue and education. **Chapter two** - Reflexive image of the teacher's qualification in intercultural educational environment (2007-2016) examines types and kinds of qualification models for education in intercultural educational environment, European educational practices, national educational practices, SWOT of European and national desirable and directive documents in the area of intercultural education and makes functional analysis of educational practices in the area of the local intercultural education (for the period 2007-2016). **Chapter three** is the Research module: ethnopsychological model of reflexive image for teacher qualification (diagnostics and technological aspects). It describes stages of the experimental program, conceptual setting of the examined problem, makes presentation and argumentation of an empirico-theoretical model, based on the reflexive approach, presents conclusive stage: diagnostic section of the ethnopsychological arguments for reflexive image for teacher qualification, goals and tasks, instrumentarium and sample of the diagnostic section. In a formation stage with complimentary research data were collected Reflexive model for teacher qualification for creation of ethnopsychological competence in intercultural educational environment. In the **four chapter** the results from the data analysis are discussed with quality analysis of empirico-theoretical ethnopsychological model of reflexive image for teacher qualification. The main conclusions are that the **Empirico-theoretical ethnopsychological model of reflexive image for teacher qualification** has a positive impact on the development the Leadership level a system of education in an intercultural environment. The dissertation ends with **conclusions** and **recommendations** for the future implementation of the model in the educational practice.